

Básník „stojící na stráži“ aneb Postavení Vítězslava Nezvala v kulturní politice roku 1950

Vzhledem k tomu, že problematika pozice Vítězslava Nezvala v poúnorové kulturní politice (byť omezená jen na jediný rok), je velmi široká, zaměřím se ve svém příspěvku zejména na recepci Nezvalova díla po plenárním zasedání Svazu československých spisovatelů. Na této akci, konané 22. ledna 1950, pronesl Ladislav Štoll svůj referát známý pod názvem *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*, který se záhy stal všeobecně platnou a závaznou ideologicko-estetickou směrnicí literární kritiky. Rozšířená verze referátu vyšla knižně v dubnu toho roku (ŠTOLL 1950).

Štollova přednáška představovala vhodnou příležitost, jak ospravedlnit Nezvalovu kontroverzní avantgardní minulost, posílit jeho pozici v kulturní politice a zaštitit ji proti výpadům vedení stranického aparátu, respektive Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ v čele s Gustavem Barešem (srov. KNAPÍK 2004: 289–293). Pronezvalovská tendence referátu se výrazně projevila ve Štollově koncepci střetu dvou linií české poezie, „smyslové nezvalovské“ a „spiritualistické halasovské“. Tím, že Štoll postavil Nezvala do vyhrcovaného kontrastu k Františku Halasovi, mohl naléhavěji podtrhnout údajný neblahý vliv Halasův na mladou generaci básníků: „Hora stejně jako Hořejší, Seifert a později Halas mají zcela viditelně jiný kořen než Neumann a než raní devětsiláci Wolker, Nezval, Biebl. Jsou spíš básníky nálady než myšlenky, spíš sentimentality, soucitu než citu. [...] a utíkají [...] k nadčasovosti a k metafyzice, a subjektivisticky se zavíjejí“ (ŠTOLL 1950: 35).

Jestliže byl Nezval pranýřován za to, že se doposud nedostatečně důrazně distancoval od své meziválečné tvorby, mohl se o to nyní (namísto básníka) pokusit alespoň vykladač jeho díla. Štoll ve svém textu poukazuje na to, jak Nezval údajně procítá v poslední chvíli, když v roce 1938 rozpouští Surrealistickou skupinu a vyjadřuje svou bezvýhradnou podporu Sovětskému svazu. Nezvalova věrnost komunistické straně a Sovětskému svazu je Štollovým výrazným argumentem demonstrace kvalit Nezvalova básnického díla a je jedním z mnoha důkazů akcentace či dokonce bezvýhradné preference ideologických kritérií v jeho přístupu k literární historii. V knižní verzi jeho

referátu například čteme: „Krise leží a poznamenává i druhé, straně věrně křídlo poezie, laděné spíše senzualisticky, reprezentované básníky Nezvalem a Bieblem [...]“ (ŠTOLL 1950: 85). Na téže stránce o něco dále stojí: „A tak i tento straně věrný proud v poezii, reprezentovaný především jménem Nezvalovým a Bieblovým [...]“.

Štoll ve svém výkladu neustále zdůrazňuje velikost básníkovy nadání: „Vítězslav Nezval [...] má již za sebou svůj »Most«, prvotinu prozrazující veliký talent [...]“; „Nezvalova mocná tvůrčí síla byla od počátku nesporná“; „Veliký talent mladého básníka přímo volal po adekvátní myslitelské síle a wolke-rovské tvůrčí kázni [...]“ (IBID.: 32–34). „Věděli jsme [...], že Nezval je veliký, živelně melodický talent a že se může stát nezapomenutelným pěvcem našeho lidu [...]“ (IBID.: 97–98). A veškerou „vinu“ za jeho „pomýlení“ přičítá Karlu Teigovi: „Na neštěstí upadá Nezval [...] do rukou Teigových, do sféry onoho duchovního vlivu, který už tehdy stojí v skryté opozici proti celé té očištné, zdravé a krásné tendenci, jak ji reprezentoval prapor Neumannův, Nejedlého a Wolkerův“ (IBID.: 34).

Nezval ale na Štollovo vystoupení reagoval a v diskusním příspěvku se Karla Teigeho zastal. Odmítl „démonickou“ roli, již Štoll Teigemu přiřknul, a poukázal na vzájemný „dynamický poměr“, jímž byl k němu v jisté životní etapě vázán. Řekl, že přijímá veškerou zodpovědnost za kroky, které v minulosti učinil a že se s nimi vyrovná sám, až bude pořádat své dílo. Popsal Teigeho roli jako do jisté míry „progresivní“, neboť představoval pro mladé básníky jakousi „agenturu“, díky níž se mohli snáze seznamovat s cizojazyčnými texty. Přitom ale rovněž zdůraznil, že to nikdy nebyl Teige, kdo inspiroval „dobré básně“ ať už jeho, Jaroslava Seiferta nebo Konstantina Biebla. Zde Nezval obratně využil příležitost avantgardní tvorbu obhájit: „On ovšem dělal na základě nich různé programy, ať se ty básně na to hodily nebo nehodily, takže musím konstatovat, že je velký rozdíl mezi teoriemi avantgardními, které se tenkrát rodily a pomíjely, a mezi díly básnickými, která tenkrát vznikala“ (NEZVAL 1976). V závěrečné části příspěvku na Teigovu obhajobu se projeví Nezvalova příznačná obojakost způsobu vyjádření: naplno a to tehdy, když úvahu uzavře slovy: „Štoll má přes určité detailní zdánlivé mínění, které by mohlo být odchýlné, naprostou pravdu. Štoll totiž je člověk, a to právě na té věci je krásné, který přišel s referátem naprosto charakterním, a proto by bylo bývalo zbytečné, aby rozměľňoval přímočarost pohledů, která je velmi jemná“ (IBID.).

Literárněhistorické dění je ve Štollově terminologii chápáno „jako zápas o duše básníků“, v němž se básník „probíjí ze světa »starého« ke »světu budoucnosti«. V roce 1934 to tak údajně byla „bitva o Nezvala“. Štoll odmítá tzv. reakční stránku Nezvalovy poezie, ale zároveň říká: „Věděli jsme však, že [...] netvoří podstatu Nezvalovy poezie“ (ŠTOLL 1950: 99). Klade důraz na jeho moravský vesnický původ, z něhož pramení „historický optimismus, živelný lyrismus, nesporná myslitelská síla, láska k lidu, kladný vztah k sovětské zemi a vědomí o historickém poslání dělnické třídy“ (IBID.: 33, 99). Tuto stránku Nezvalovy poezie chápal Štoll jako rozhodující: „Šlo tedy o to, kriticky Nezvalovi pomoci, aby překonal onen vnitřní dualismus, onen vnitřní rozpor [...]“. Tuto bitvu nakonec Nezval podle Štolla vyhrál: „Procitnutí a prohlédnutí se muselo dostavit a také se dostavilo. Nikoliv ovšem pod dojmem teoretické kritiky, ale pod otřásajícím dojmem praktické kritiky dějin² – v době moskevských procesů“ (IBID.: 100).

Štollem vytyčené atributy Nezvalovy osobnosti a jeho díla se během roku 1950 staly ideologicko-estetickou normou interpretace jeho tvorby (srov. BAUER 2003: 11–18). Markantně se to projevilo při příležitosti Nezvalových padesátých narozenin v květnu 1950, tedy ještě před vydáním jeho nové básnické sbírky *Zpěv míru*, která vyšla v říjnu téhož roku.

Vzhledem k jasně pronezvalovsky strukturované koncepci Štollovy přednášky, zajisté přijaté stranickým aparátem s patřičnou nevolí, musela Barešovi přijít vhod známá moskevská reakce na *Tricet let bojů za českou socialistickou poezii*, která svědčila o neochotě sovětských „kulturních pracovníků“ uvažovat o socialistické poezii v intencích vývojové linie Neumann-Wolker-Nezval (tuto informaci zprostředkoval Barešovi v polovině února 1950 dopis českého kulturní přidělence v SSSR Jiřího Plachetky z 17. 2. 1950).³ Sergej Nikolskij,⁴ autor předmluvy v Sovětském svazu právě vycházejícího výboru z díla Jiřího Wolker, sice Štollovy teze do jisté míry potvrdil, ovšem z jiné pasáže Plachetkova dopisu zní stanovisko sovětské strany jasně: „Kri-

² Termín „praktická kritika dějin“ Štoll užil již v předmluvě z ledna roku 1946 ke knize S. K. Neumanna *Anti-Gide neboli optimismus bez pověr a ilusí*. Štoll v ní mimo jiné uvádí: „Moudrost a prozíravost básníka [S. K. Neumanna – J.K.] se tu projevuje především v tom, že ví, že jeho spor se neodehrává v rozumné rovině a že by snaha vyřešit svár planou diskusí byla iluzorní, že jde o otázky, které vyřeší praktická kritika dějin [...]“ (ŠTOLL 1946: 8).

³ Plachetkův dopis Gustavu Barešovi dorazil na ÚV KSČ 22. 2. 1950, tedy přesně měsíc po konání plenárního zasedání SČSS. Lístek doprovázel zaslítku ruského překladu výboru z Wolkerova díla: „[...] jehož překladatelé /poezie: V. Žuravlev, M. Světlav, C. Kirsanov, L. Martinov, N. Arosevá / [...] zhostili se, myslím, s úspěchem nelehkého úkolu. Předmluva pořadatele výboru S. Nikolského v pravou chvíli potvrzuje slova s. Štola [sic] a to hodnocení, které bylo provedeno na schůzi čs. spisovatelů – básníků“ (SÚA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 58).

⁴ Sergej Nikolskij byl také recenzentem pozdějšího knižního vydání *Tricet let bojů za českou socialistickou poezii* časopisu *Slavjane* (1951, č. 7). Jeho článek přetiskla v listopadu roku 1951 *Tvorba* (viz NIKOLSKIJ 1951).

tické zhodnocení Nezvala na konferenci básníků bude tady patrně pokládáno za zpevnění naší kult[urně] politické linie v literatuře a bude zde sympatické“. Plachetka dále doplňuje zprávu informací, že se v SSSR také zdá, že u nás došlo k přecenění Nezvalovy poemy *Stalin*. Výhrady vůči některým stránkám Nezvalovy poezie a požadavek „kritického přehodnocení básnickovy tvorby“ jednoznačně nahrával do karet stranickému aparátu, který se tak pomocí argumentace sovětských ideologů mohl pokusit oslabit některé myšlenky Štollůva lednového vystoupení a otevřít znovu prostor pro veřejnou Nezvalovu kritiku, jež byla po vyšetřování tzv. protistranického pamfletu prakticky znemožněna. Avšak k ničemu podobnému, stejně jako po aféře z předchozího roku, nedošlo.

Navíc v červnovém čísle *Varu* vyšel článek mladého literárního kritika Vladimíra Dostála, který se vracel právě k Nezvalově poemě *Stalin* a který potenciální kvality tohoto básnického díla i básníka samého jenom utvrdil. Odsoudil kritické hlasy, které poukazovaly na „spontánnost“ Nezvalovy tvořivosti na úkor „tendenčnosti a myšlenkové náplně“ díla. „Ukázalo se, že Nezval ovládl vědecký světový názor daleko lépe než jeho kritikové. [...] Zde se už vůbec nedá mluvit o nějakém podržování ideové a politické náplně básně snadné obrazotvornosti, zde jsou obě složky v harmonické jednotě, která tak chybí mnoha podobným básním, u nichž umělecká stránka pokulhává za ideovou“ (DOSTÁL 1950: 234–235). Tak, jak to již učinil Štoll ve svých *Třiceti letech*, zazní i zde pochvalná slova o „lidovém kořenu, prostotě a zpěvnosti“ Nezvalovy poezie a o jeho „lásce ke Stalinovi a Sovětskému svazu“. Přičítá dílu „vysokou ideovou hodnotu a poetickou dokonalost“ a vyhodnocuje jej jako nejzdařilejší básnický pokus určený ke Stalinovým sedmdesátým narozeninám. „A nejčestněji [...] obstál právě Vítězslav Nezval. [...] Vzniklo tak dílo, které po stránce ideové i formální může být bez nadsázky nazváno dílem socialistického realismu“ (IBID.). Teze Dostálových statí tedy signalizují, že u nás k uplatňování nálad sovětských ideologů vůči Nezvalovi, tak jak je signalizovala Plachetkova zpráva z Moskvy, zřejmě nedocházelo.

Ostatně 15. května 1950 vyšel v šestém čísle časopisu *Var* článek Václava Pekárka s názvem *Vítězslav Nezval* určený k blížícímu básnickému jubileu (26. května 1950). Dalo by se říci, že tento text je pouhým resumé vývoje Nezvalova díla, jak jej na lednovém plenárním zasedání prezentoval Štoll (ostatně tou dobou měli čtenáři již k dispozici i rozšířenou knižní verzi Štollůvy přednášky, z níž Pekárek bezpochyby ve svých soudech vycházel). Pekárek označuje Nezvala za tvůrce, „jehož dílo mělo podstatný vliv na vývoj českého básnictví v posledních třiceti letech“. A údajně jeho vlivem prochá-

zeli „téměř všichni básníci“; „od Josefa Hory, až k těm nejmladším“ (PEKÁREK 1950). Zajímavé také je, jak se Pekárek snaží vyrovnat s uměle nastaveným diskursem, čili s krajní polarizací Halas – Nezval. Narodil od Františka Halase prý Nezval nemá epigonů: „Lze si od Nezvala vypůjčiti leccos, jeho strukturu veršovou, jeho rýmy, ale nelze jej napodobit. Pravý opak Františka Halase, jehož výraz umělecký se ukazuje jako umělý a v podstatě vykonstruovaný. [...] Poezie »smrťhlávků« je mu snad nejodpornější“ (IBID.). Jestliže tedy Štoll hovořil o Halasově „subjektivistickém zavíjení se“, tak Pekárek zdůrazňuje, že Nezval byl vždy „obrácen ven, ke skutečnosti a nikoliv dovnitř“. Vedle typizovaných rysů Nezvalovy tvorby, jako je „lidovost, bojovnost a optimismus“, se Pekárek rozsáhle věnuje i jeho již kanonizované věrnosti komunistické straně, pomocí níž se Štoll ve svém vystoupení snažil ospravedlnit některé „nepohodlné“ stránky básníkovy díla. Za dosavadní vrchol jeho poezie taktéž považuje báseň *Stalin*.

Vzhledem k tomu, že podobný způsobem je Nezvalovo dílo nahlíženo i v příspěvku Teodora Balka v *Tvorbě*, rovněž pojatém jako retrospekce Nezvalovy tvorby při příležitosti jeho narozenin, lze se jednoznačně domnívat, že se sovětská výtko o přecenění této skladby mezi širší literárněkritickou veřejnost nedostala. Bylo-li možno Pekárkův článek chápat jako pomyslnou „štollovskou syntézu“, pak příspěvek Balkův je místy téměř doslovným přepisem, případně parafrází vybraných pasáží ze Štollova textu.⁵

Ani srpnová aféra, spojená s ostrými protinezvalovskými výroky brněnského krajského tajemníka Oty Šlinga před sovětskou filmovou delegací, Nezvalovu pozici předního oficiálního básníka neohrozila. Šling označil Nezvalovu tvorbu za ryze buržoazní, zlehčil hodnotu, jež byla všeobecně přiznávána skladbě *Stalin* a zpochybnil i jeho vztah k dělnické třídě: „[...] neodpovídá svými básněmi na požadavky lidu, se kterým nežije a který mu je lhostejný. Lid jeho poezii nechápe a tato poezie je mu cizí.“⁶ Srovnajme tuto pasáž se zhodnocením téže problematiky Jiřím Tauferem ve studii *O některých základních rysech Nezvalovy poezie*, která shodou okolností tou dobou

5 Ke srovnání vybízí pasáž, v níž se autor věnuje Nezvalovu poměru k Sovětskému svazu. Zaznívají zde myšlenky ne nepodobné úvahám Štollovým: „V době, kdy mnozí básníci kolísají nebo ztrácejí víru ve svůj revoluční sen, [...] kdy téměř žádný z těch, kteří zapělí verš k oslavě Leninově, nenachází už strunu k oslavě Stalinově, kdy jediný velíkán S. K. Neumann volá za svůj porobený lid [...], píše Nezval své Vyzvání na cestu [...]“ (BALK 1950: 496). Ve Štollových *Třiceti letech* pak stojí: „Básníci Hora, Seifert, Halas se loučí s Leninem, začínají v různých obměnách jako Halas mluvit o »zrezavělých dělech Října« [...] pohřbívají [...] svou víru v Sovětský svaz. [...] Je příznačné, že ani jeden z těchto básníků [...] už nenašli slova verše pro Stalina“ (ŠTOLL 1950: 82–83).

6 Pokud není uvedeno jinak, všechny citace pocházejí z dopisu Václava Kopeckého z 31. 8. 1950 adresovaného Brunu Köhlerovi (SÚA, A ÚV KSČ, f. 100/45, sv. 6, a. j. 159).

vyšla v časopise *Nový život* a již Václav Kopecký označil za „důležitou studii“: „Dělník Nezvalovi vždy splývá s nositelstvím budoucnosti člověčenstva; je Nezvalovi vždy člověkem nesmírně blízkým a příbuzným, plným té nejpřirozenější lidské vznešenosti [...]“ (TAUFER 1950a: 189).

Šling prohlásil, že je připraven podrobit Nezvalovo dílo „zásadní kritice“. Ovšem na základě korespondence mezi členem předsednictva ÚV KSČ Brunem Köhlerem a Václavem Kopeckým se lze domnívat, že stanovisko Kopeckého ale i samotných sovětských umělců bylo ihned od počátku kauzy tak vyhraněné a silně pronezvalovské, že potenciální nebezpečí, které se nad Nezvaletm vznášelo, pro něj ani reálnou hrozbu v podstatě nepředstavovalo a záhy se obrátilo směrem k jeho iniciátoru. Šlingova slova byla sovětskými umělci klasifikována jako „zřejmý a hrubý projev rappismu a sekretářského levičářství v oblasti umění“. Filmový režisér Pyrjov dále řekl, že: „pokládá za nutné varovat nás před trpěním zjevů, které v minulosti tak neblaze působily v kulturním vývoji SSSR a které byly [...] znovu pranýřovány a odmítnuty v známé veliké stati soudruha Stalina »O otázkách jazykovědy«“.⁷ Toto vyjádření v podstatě jen potvrzovalo kulturněpolitickou linii, jež byla u nás nastavena po pamfletové aféře a zaštitěna slovy Václava Kopeckého na IX. sjezdu ÚV KSČ.⁸

Výše zmíněná studie Jiřího Taufera se nese v duchu snahy po vyrovnání se s někdejší problematikou kritickým zhodnocením sbírky *Veliký orloj* a tím i celé Nezvalovy tvorby. Taufer shledává příčinu nesprávného přístupu k Nezvalovu básnickému zjevu v povrchním hodnocení díla na pouhém podkladu jeho účasti na vzniku surrealismu u nás: „Naše literární kritika – pokud bezradně nemlčela – jako by jen hledala poučení v předválečných příručkách, kde ovšem Nezval figuruje jako čelný surrealista. Nevycházela z konkrétního díla. Spokojila se s mechanickým zařazením. [...] Je třeba [...] vyjít z živého díla Nezvalova a ne z mrtvých soudů o něm“ (TAUFER 1950a: 182, 186). K surrealistickému hnutí Taufer podle Štollových *Třiceti let* přistupuje tzv. „historicky“ a připouští, že Nezvalovo jméno se v něm

⁷ IBID.

⁸ Taktéž s tím koresponduje poznámka Václava Pekárka v dubnovém čísle *Varu*: „Vulgárizátoři a levičáci jsou u nás zatím největším nebezpečím skutečné kulturní práce. Zatímco buržoazní teoretika ihned poznáš, skrývá se ti levičák do marxistických frází, natropí často mnoho škod a co je nejhorší, diskredituje marxismus-leninismus.“ (PEKÁREK 1950). Své stanovisko k „vulgárizaci“ a levičářství“ vyjádřil i sám Nezval v přednášce *Jak dělat poezii*, již pronesl na školení „dělnických spisovatelů“ na Dobříši v srpnu 1950, a v níž před těmito jevy začínající spisovatele varoval: „Nedávno [...] nás [upozornili] sovětské filmové pracovníci, že v některých našich filmech je víc strojů a koleček, než člověka. A zde jsme [...] u otázky, kam by se mohlo dojít nepochopením a nesprávným výkladem socialistického realismu. [...]“ (Nezval 1950b).

sice obejít nedá, zároveň však dodává, že pokud hnutí vůbec lze přičíst nějakou hodnotu, tak je to právě to, co do něj vložil Nezval: „S ním vznikl a bez něj přestal existovat“. Nezvalův rozchod se Surrealistickou skupinou klade dle jeho významnosti hned za tehdejší počín Neumannův čili vydání knihy *Anti-gide neboli optimismus bez pověr a iluzí*. Připomíná, že vedle „obecného politického významu“ znamenal pro Nezvala zásadní „vnitřní očištný proces“: „[...] surrealismus, který vždy vykonával avantgardistickou tyranii nad Vítězslavem Nezvalem a vždy ochuzoval, oklešťoval zdravou smyslovou hýřivost jeho poezie, musel zahynout, aby mohl žít básník Nezval“.⁹ Taufer poukazuje na nedostatečnost „předúnorové“ literární kritiky, jež prý jak Nezvalovi, tak Neumannovi nevěnovala adekvátní pozornost a na mladou literární generaci, která, neboť „před sebou neviděla ani odkaz Neumannův“ a „ani se nezajímala o Nezvala“, šla slepě za Halasem. Stojí za pozornost, jak je v „polednových“ literárních kritikách v různých variacích neustále důsledně akcentován oficiální ideologicko-estetický vzorec srovnání Nezval – Neumann (případně Wolker) stejně jako antinomie Nezval – Halas. Kritice sbírky *Veliký orloj* Taufer zazlívá, že v ní neodhalila budoucí „velký potenciál“, který se prý projevil již v Nezvalově skladbě *Stalin* a lituje, že k této skladbě, která je „významným ukazatelem nové etapy Nezvalova vývoje“, básník dospěl sám „bez kladného přispění literární kritiky“. Hovoří přímo o „zárodcích probíjované koncepce“. Působivost Nezvalovy poezie spatřuje v jeho „básnickém realismu“, jehož základem je „materialistická obraznost“ tvořená „smyslovými konkréty“: „Nezval [se] přímo vyhýbá abstraktům, jak v jeho poezii se proplétají, blyští, dýchají samá prudce smyslová konkréta. [...] po druhé světové válce vzácný hlas, lze říci – po St. K. Neumannovi dlouho jediný“. Abstrakta – a zde opět vychází ze Štollovy přednášky – chápe jako „první, základní a neklamný znak formalismu“ (TAUFER 1950a).

Z obsahu dané studie je tedy patrné, že uveřejnění názorů brněnského tajemníka Šlinga a jeho příznivců, muselo působit na skupinu kolem Václava Kopeckého poněkud skandálně a jak je vidět z pozdějších výsledků celé kauzy, mělo pro její aktéry velmi neblahé následky.

Naproti tomu Nezval si utvrdil povědomí „krále oficiálních básníků“ v říjnu toho roku vydáním netrpělivě očekávané poémy *Zpěv míru*, která vyšla v nákladu 50 000 (!) výtisků v Československém spisovateli.¹⁰ Krátce

9 Tatáž slova o „silném očištném procesu“ se můžeme dočíst v *Třiceti letech* (ŠTOLL 1950: 125).

10 Pro srovnání: běžně básnické sbírky vycházely v maximálním nákladu 3300 výtisků (například sbírky Jana Pilaře *Radost na zemi*, Josefa Kainara *Veliká láska*, Vlastimila Školaudyho *Hlas doby* aj.) Nakonec v tomto nákladu vyšla i v té době kontroverzní *Píseň o Viktorce* Jaroslava Seiferta. Téměř v polovičním nákladu (20 500) oproti Nezvalově básnické

po jejím vydání se v tisku objevilo velké množství oslavných recenzí, jež skladbu jednoznačně označily za vrchol (řeceno slovy Františka Kautmana „milník“) nejen Nezvalovy tvorby, ale i celé dosavadní socialistickorealisticke české poezie. Shodně byla všemi recenzenty přijata jako její „veliké vítězství“.¹¹ Obecně je ve skladbě jako její základní rys oceněna „prostota, jasnost, bezprostřednost a konkrétnost“, tak jak tuto linii ve své nezvalovské studii nastavil již Jiří Taufer a také ji v té své nejnovější znovu potvrdil. Velmi pozitivně byla přijata i jednoduchá písňová forma básně. Otázky formy se v rozhovoru s Nezvaem dotkl i Radovan Krátký, když v dotazu na ni podotknul: „Forma této básně je zvláštní. Je nesmírně zpěvná, přičemž však je současně i úderná a velmi energicky naléhavá“ (KRÁTKÝ 1950). Pro Ivana Skálu báseň představuje jakousi „učebnici lásky“ k naší zemi, k lidstvu milujícímu mír, socialismu i Sovětskému svazu. Avšak vzápětí dialekticky dodává, že je „jednou z těch knih, jaké A. A. Ždanov přirovnával k vyhrané bitvě“ (SKÁLA 1950). Zjevně není opomenut ani prvek „bojovnosti a přesvědčivosti“: „Nezval – genius, Nezval – tvůrce nejpestřejších obrazů [...] se zde – nikoli po prvé – spojuje s Nezvaem bojovníkem“ (IBID.). Báseň tedy není pouze „zpěvem míru“, ale také jeho zbraní: „Nezvalovo pero je v ní rovno pušce“ (A.B. 1950). Nezval bývá také pojímán jako jakýsi „čestný následovník“ té revoluční poezie, jejíž tvorbu započal Vladimír Majakovskij, a je s ním často stavěn do různých analogií.¹² Taufer v asi nejrozsáhleším ohlasu na *Zpěv míru*, uveřejněném opět v *Novém životě*, rozvádí teze, které předestřel ve svém předchozím „Náčrtu ke studii“. Obdivuje se Nezvalově schopnosti tzv. koncentrované obraznosti a domnívá se, že její působnost spočívá v metodě „krátkého spojení“, jehož básník dociluje sblížením dvou obrazů tak, že ústí v „ohromný, konkrétní, realistický obraz“. Tímto „prokopírováním“ smyslových představ pak Nezval dosahuje tzv. dramatizace skutečnosti. Báseň tak údajně slouží jako vhodný příklad žádoucího „lyrického realismu“ (srov. TAUFER 1950b).¹³

skladbě vyšla v prvním vydání Štollova kniha *Tricet let bojů za českou socialistickou poezii*, ta ovšem v roce 1950 vyšla ještě dvakrát, takže poemu *Zpěv míru* nakonec předčila o 12 000 výtisků.

¹¹ Zřejmě první recenzi otiskly 14. 10. 1950 ve své kulturní příloze *Lidové noviny*, takže se dá předpokládat, že skladba vyšla krátce před tímto datem (KAUTMAN 1950). V rychlém sledu pak následovaly recenze v Rudém právu (SKÁLA 1950), pak vyšel dokonce krátký rozhovor s Nezvaem o jeho básni (KRÁTKÝ 1950) a další ohlasy v *Obraně lidu* (R.P. 1950), *Svobodném slově* (VRABEC 1950), *Práci* (A. B. 1950), *Tvorbě* (JARÍŠ 1950) a *Novém životě* (TAUFER 1950b).

¹² Tak například Jiří Taufer již ve svém článku *O některých základních rysech Nezvalovy poezie* uvedl při výkladu Nezvalova poměru k avantgardním směrům (čili poetismu a surrealismu) jako analogii případ Majakovského a jeho vztahu k ruskému futurismu (TAUFER 1950a: 179–180).

¹³ I tato teze byla kodifikována Štollovou autoritativní literárněkritickou příručkou: „[...] To neumannovské a wolke-rovské osvobodivé otevření bytosti k předmětu, to zobjektivnění, ten živý básnický realismus [...]“ (ŠTOLL 1950: 37).

Jestliže si Jiří Taufer v závěru své studie *O některých základních rysech Nezvalovy poezie* povzdechl, že se Nezval ke své básnické skladbě *Stalin* propočoval bez „kladného přispění naší kritiky“, byla její role (respektive role referátů Ladislava Štolla a výše zmíněného Jiřího Taufera) v případě *Zpěvu míru* jako nového „vrcholu socialistickorealisticke poetiky“ chápána jako nezanedbatelná, ne-li rozhodující. Z uvedených příspěvků je ale patrné, že přes mohutně proklamovanou „objevnost“ Štollova výkladu české poezie posledních třiceti let a blahořečení „bohatosti faktů“ a „hloubce rozboru“ tohoto referátu, zůstalo velké množství věcí literárněkritické veřejnosti neujasněno. Obecně se tedy hovořilo o zásadní objasněnosti literárních a kritických kritérií.¹⁴ Přes „černobílost“ (a tudíž i triviálnost) Štollova pohledu a jeho ostře polarizační charakter si však paradoxně nebyl nikdo zcela jist, kam až ony „literárněkritické hranice“ přesně sahají. Možná i z tohoto důvodu se autoři všech výše zmíněných článků větší či menší měrou omezili na pouhé schematické dosazování tzv. žádoucích prvků do Štollova dogmaticky nastoleného ideologicko-estetického vzorce, aby se „nevychýlili z linie“ striktně nastavených požadavků. Rozpačitá nejistota evidentně přetrvávala nad Nezvalovou tvorbou z jeho avantgardního období. Ta však byla kanonicky rozptylována právě důrazným připomínáním Nezvalovy „nezakolísavší věrnosti“ ke komunistické straně i Sovětskému svazu a jeho „vítězného boje se silami reakce“ v rozhodujícím období třicátých let. Velmi výrazně se zde projevovala tehdejší obecně daná tendence propojování uměleckých otázek se záležitostmi politickými a tedy praktická nerozlučnost kulturněpolitické problematiky jako takové. Počátkem roku 1951 Nezval za básnickou skladbu *Zpěv míru* obdržel československou cenu míru.

A stejně jako v závěru rozsáhlé patetické poémy *Zpěv míru* lyrický subjekt, stylizovaný do role exaltovaného strážce „socialistického univerza“, dává zaznít veršům „Ať tlampač z Wall Street vyráží / dál svoje smrtonosné skřeky, / nevysuší to naše řeky! / Zpívám si, stoje na stráži, / zpívám zpěv míru!“ (NEZVAL 1950a: 36), tak i empirický autor Vítězslav Nezval zůstal stát tzv. na stráži v poúnorové kulturní politice až do roku 1958 čili do roku své smrti. Pro dobové kulturněpolitické ovzduší jistě beze zbytku platila slova Marie Pujmanové: „Budťo se s Nezvaľem obejmeš, anebo se s ním srazíš; ale prostě ho nelze obejít, není české poezie bez Nezvala“ (PUJMANOVÁ 1950).

Jihočeská univerzita, České Budějovice

¹⁴ Srov. nepodepsaný referát o spisovatelské plenárce (PLENÁRKA 1950) a též slova Františka Kautmana v recenzi Nezvalova *Zpěvu míru*: „Letošní lednová konference [...] přinesla nesmírnou posilu celé další práci v referátu Ladislava Štolla [...]. Referát ukázal [...], kde je cesta falešná a reakční, i za kým musíme jít cestou pokroku [...]. Byla nyní objasněna i teoretická stránka věci“ (KAUTMAN 1950).

Prameny

A.B.

1950 „Nezvalův Zpěv míru“; *Práce*, 28. 10., s. 10.

BALK, Teodor

1950 „Básník vítězícího života“; *Tvorba* IXX, č. 21, s. 496

DOSTÁL, Vladimír

1950 „Nezvalův »Stalin«“; *Var* III, č. 7–8, s. 234–235

JARIŠ, Milan

1950 „Polnice míru“; *Tvorba* IXX, č. 44, s. 1046

KAUTMAN, František

1950 „V. Nezval: Zpěv míru“; *Lidové noviny* (14. 10.), s. 5

KRÁTKÝ, Radovan

1950 „Nezval hovoří o své básni Zpěv míru“; *Lidové noviny* (22. 10.), s. 4

NEZVAL, Vítězslav

1950a *Zpěv míru* (Praha: Československý spisovatel)

1950b „Jak dělat poezii“; *Nový život* III, č. 11–12, s. 900

1976 „Ke Štollovým Třiceti letům a k referátu Jiřího Taura“; in *Dílo XXVI. Eseje a projevy po osvobození (1945–1958)* (Praha: Československý spisovatel), s. 76–78

NIKOLSKIJ, Sergej

1951 „V boji za literaturu socialistického realismu“; *Tvorba* XX, č. 48, s. 1148–1149

PEKÁREK, Václav

1950a „Vulgarizátoři a levičáci“; *Var* III, č. 2, s. 64

1950b „Vítězslav Nezval“; *Var* III, č. 6, s. 179–181

PLENÁRKA

1950 „Čs. spisovatelé k základním otázkám naší poezie“; *Rudé právo* (24. 1.), s. 5

P.R.

1950 „Nezvalův »Zpěv míru«“; *Obrana lidu* (24. 10.), s. 5

PUJMANOVÁ, Marie

1950 „Vítězslavu Nezvalovi“; *Tvorba* IXX, č. 21, s. 494

SKÁLA, Ivan

1950 „Nezvalův »Zpěv míru«“; *Rudé právo* (15. 10.), s. 6

ŠTOLL, Ladislav

1946 „Předmluva“; in Stanislav K. Neumann: *Anti-gide neboli optimismus bez pověr a iluzí* (Praha: Svoboda), s. 5-8

1950 *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii* (Praha: Orbis)

TAUFER, Jiří

1950a „O některých základních rysech Nezvalovy poezie (Náčrt k studii)“; *Nový život* II, č. 3, s. 179-191

1950b „Nový Nezvalův tvůrčí čin“; *Nový život* II, č. 7-8, s. 570-577

VRABEC, Vlastimil

1950 „Nezvalův zpěv lásky i nenávisti“; *Svobodné slovo* (28. 10.), s. 6